

Available online at <http://jgu.garmian.edu.krd>

Journal of University of Garmian

<https://doi.org/10.24271/garmian.2024.1111>

پیکهاته‌ی رسته‌ی ئالۆز له‌زمانی کوردیدا به‌یپی ریزمانی رۆل و ئاماژه

ئه‌ژین ابراهیم سائح، ئومید به‌رزان برزۆ

به‌شی زمانی کوردی، کۆلێژی په‌روه‌رده، زانکۆی گه‌رمیان، هه‌رێمی کوردستان – عێراق

Article Info		پوخته:
Received:	March, 2024	کاتیکی بمانه‌وێت باس له‌ رسته‌ی ئالۆز بکه‌ین به‌یپی ریزمانی رۆل و ئاماژه، سه‌ره‌تا پێویسته‌ ئه‌م چه‌مکانه‌ روونبکه‌ینه‌وه‌ که‌ رۆلی سه‌ره‌کی ده‌بین له‌دروستکردن و پیکه‌تێانی رسته‌ ئالۆزه‌کاندا: رسته‌ی ئالۆز له‌ ریزمانی رۆل و ئاماژه‌دا له‌ تیکه‌ل‌و‌بوونی سێ ئاستی ریزمانی، ناوکی و ناوه‌ندی و پارسته‌ی پیک دێت. خانی په‌یوه‌ندی ئه‌م په‌کانه‌ له‌م چه‌مکه‌دا به‌ لکاندن - ناوده‌بریت.
Revised:	March, 2024	
Accepted:	April, 2024	
Keywords		JUNCTURE
رسته‌ی ئالۆز له‌ ریزمانی رۆل و ئاماژه: پیکه‌ته‌ی رسته‌ی ئالۆزی زمانی کوردی به‌یپی ریزمانی رۆل و ئاماژه: په‌یوه‌ندییه‌کانی رسته‌ی ئالۆز		له‌ لایه‌کی تروه‌ په‌یوه‌ندی واتای په‌یدا‌بو له‌نیوان په‌که‌ سینتاکسی په‌کان لکێنراو به‌ سێ ناو ده‌بریت. Nexus ئاستی ناوک و ناوه‌ند و پارسته‌ به‌ په‌یوه‌ندی گرنگیه‌کی په‌کسان له‌ تیوری (RRG) ی رسته‌ ئالۆزه‌کاندا هه‌یه، که‌ خۆیان له‌ کومه‌لێکی په‌یوه‌ندیی ئه‌گه‌ر په‌ رسته‌سازی و واتاسازییه‌کانی نیوان په‌که‌کان له‌ په‌که‌کاندا ده‌بیننه‌وه، په‌یوه‌ندییه‌ رسته‌سازییه‌کانی نیوان په‌که‌کان له‌ (RRG) دا پێیانده‌وتریت (په‌یوه‌ندییه‌کان)، له‌ شیوازی ئاساییدا ته‌نیا دوو په‌یوه‌ندیی بانه‌رتی ناسراون، ئه‌وانیش په‌یوه‌ندی هاوتا و په‌یوه‌ندی ناهاوتا، به‌ل‌ام په‌یوه‌ندی (هاوتای شوینکه‌وته) سه‌ره‌تا ئۆلسۆن له‌ ساڵی 1981دا خسته‌یه‌ رو که‌ ئه‌م جوهری په‌یوه‌ندی ته‌نها بۆ چه‌ند زمانیکێ وه‌کو کوا- kewa و پاوا- papua و ئاملی amele ده‌خاته‌رو. ئیمه‌ لێره‌دا هه‌ردوو جوهری په‌یوه‌ندی هاوتایی و ناهاوتایی رسته‌ی ئالۆز به‌یپی ئه‌م ریزمانه‌ له‌ زمانی کوردیدا باسه‌ده‌که‌ین.
Corresponding Author		
Azheen.ibrahim@garmian.edu.krd		
Omed.barzan@garmian.edu.krd		

پیشه‌کی:

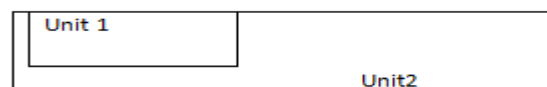
1/1- پیکه‌ته‌ی رسته‌ی ئالۆز له‌ ریزمانی رۆل و ئاماژه:

، له‌ گه‌ل (juncture) پیکه‌ته‌ی رسته‌ی ئالۆز له‌م تیورییه‌دا دوو لایه‌ن ده‌گرته‌وه: لکاندن که‌ له‌هه‌ر چینیکی پارسته‌که‌دا لکاندن و په‌یوه‌ندی کردن ده‌بینن. (nexus) په‌یوه‌ندیکردن جوهره‌کانی لکاندن به‌م شیوه‌یه‌ پۆلێن ده‌کرین ئاستی ریزمانی په‌که‌کانی لکاندن: پارسته، ناوه‌ند، ناوک. هه‌روه‌ها ئه‌م تیورییه‌ سێ په‌یوه‌ندی ده‌خاته‌رو، په‌یوه‌ندییه‌کانی پارسته‌کان له‌ رسته‌ ئالۆزه‌کاندا، هاوتایی، ناهاوتایی، هاوتابونی شوینکه‌وته.

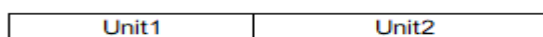
a. Coordination هاوتابون

b. Subordination داهاوتابون

c. Cosubordination هاوتایی شوینکه‌وته

خشته‌ی ژماره‌ (1)

په یوه نډیبه کانی پارسته له رسته ی نالوز (Vanvalin:2005:188)

ټه م خشتانه ی سهره وه پيشاندانی په یوه نډیبه کانی پارسته و لکاندن ده خاته رو له رسته ی نالوز به یی ریزمانی رول و ناماژه.

ټه م ریزمانه تیوریکی ده وله مهندي له رووکاری رسته سازی-واتاسازی-پراگماتیک له رسته

ههروه ها سئ پیکهاته ی ناوهندی پیکهاته ی چپوهی پارسته، هه ن وه کو سئ بنه های بنیاتانی رسته نالوزه کان له زمانی موڤدا کارده کهن . کیشانی نه خسه ی بی نیشانه بو دروستکردنی رسته نالوزه کان بریتیه له تیکه لکردنی ناوهند له گهل ناوهند ، یان پارسته کان له گهل پارسته. ټه مانه پینان دهوتریت ناسی (JUNCTURE_ لکاندن) له RRG، واته یه گگرتی ناوهندی و یه گگرتی پارسته یی. نمونه ی یه گگرتی ناوهند و پارسته له ټینگلیزیه وه هاتوه. خانیک له تیوری (RRG) ی رسته نالوزه کانداهه یه، که خو یان له کومه ټیک په یوه نډیبه ټه گه ری رسته سازی و واتاسازیبه کانی نیوان یه که کان له یه ک کاتدا ده بیننه وه،

په یوه نډیبه رسته سازیبه کانی نیوان یه که کان له (RRG) دا پیناندهوتریت (په یوه نډیبه کان)، له شیوازی ئاسایدا ټه نیا دوو په یوه نډیبه بنه رتی ناسراون، ټه وانیش په یوه نډی هاوتا و په یوه نډی ناهاوتا ، به لام په یوه نډی (هاوتای شوټیکه وته) سهره تا ټولسون له سالی 1981 دا خسته ی رو که ټه م جوړی په یوه نډی ټه نها بو چند زمانیکي وه کو کوا-کوا kewa و پاپوا-papua و ټاملی amele ده خاته رو، که له شیکاری په یوه نډی پارسته له زمانی 1

بارای (زمانیکي پاپوای)، سئ جوړی په یوه نډی ده خاته رو: هاوتای، ناهاوتای و هاوتای شوټیکه وته یی. رسته نالوزه کان دابه ش ده کرتین به سهر:

أ- ټه وانیه که پارسته پیکهاته ره کان له رووی ریزمانیه وه هاوتان، هیچ وابسته یان نییه ، به لام هه موویان بوون به ریکه وت ، له گهل یان به بی ټه و شتانه ی پیکه وه کو ده کرتین وه که پینان دهوتریت په یوه نډیبه هاوتایبه کان. هاوتای بریتیه له به ستنه وه ی دوو یه که یان زیاتر به هه مان پینگه و قه باره.

1 بو زانیاری زیاتر له سهر ټه م بابه ته بروانه Van Valin & Wilkins 1993

ب- ټه وانیه که یه کیک له پارسته کان (پارسته ی سهره کی) له لایه ن یه کیک یان چند پارسته ی ناهاوتا وه سف ده کرتیت پارسته کان له رووی ریزمانیه وه وابسته ی (Vanvalin:2016:141) ټه و ن و به گشتی به په یوه نډیبه کی ناهاوتای دهناسیترین ناهاوتای بریتیه له چه سپاندنی یه که یه کی قه باره و دوخی جیاواز له ناو یه کیک له پارسته ی سهره کی سهره بو. (ناوده بریت، COSUBORDINATION په یوه نډیبه کی تر که به هاوتای شوټیکه وته یی) ده کری تابه تمه مند بکرتیت به وه ی تابه تمه نډیبه کانی هه ردوو هاوتا و ناهاوتا له خو بگرتیت.

ههروه کو ناماژه مان پیدا جوړی سئ یه می په یوه نډی (هاوتای شوټیکه وته) بو چند زمانیکي دیاریکراو ده بیت، به هوکاری ټه وه ی ټه م په یوه نډیبه تابه ت به زمانیکه که) له نیوان یه که کاندای بونی هه بیت. switch reference (تغیر ارجاع-یه که یه ک له رووی ریزمانیه وه وابسته ی ټه وه ی دیکه یه، به لام له روانگی واتاسازیبه وه سهره بوخویه، بو یه ناوه کیکردن له به رچاو ناگیریت. دوو یه که یه زمانی پیوستی یان به به شداریکردنی ناچاری کرده ریزمانیه کانه 2.

هه نډی له زمانه کان پیکهاته یه کی رسته ی نالوزیان هه یه که ناتوانیت به شیوه ی راسته وخو

(franklin له ژیر کومه ټه ی پیکهاته ی هاوتای یان ناهاوتای دابرتین بونمونه ټه م. (1971: رسته یه له زمانی کوا:

a- Nip ' u ' ipu-la pare n ' i paal ' a na-p ' ia.1)

3sg come-3sgPRES but 1sg afraid NEG-be.1sgPRES

'He is coming, but I am not afraid.'

2 (vanvalin:2005:184) بو زانیاری زیاتر له سهر ټه م بابه ته بروانه

'He is coming, but I am not afraid.'

b. (N ' i) ' Epo l ' a-ri ' epa-wa.

1sg whistle say-SIM.SS come-1sgPAST

'I whistled while I came,' or 'I came whistling.'

c. (N ' i) ' Epo l ' a-lo-pulu irikai ' epa-lia.

1sg whistle say-1sgPRES-CAUSAL dog come-3sgFUT

'Because I am whistling, the dog will come.'

په یوه نډیبه که له جوړی هاوتایبه، که تییدا هه ر پارسته یه که به شیوه ی (a) (له نمونه ی هه ریبه کیکیان به رسته ی n ' i paal ' a onip ' u ' ipu-la na-p ' ia سهره بوخویه.

(پارسته ی یه که م هه لگری نیشانه ی کات و b سهره بوخو داده نرتین. به لام ده رباری نمونه ی

'epa-wa که س نییه به پیچه وانیه ی پارسته ی دووه م، ټه م و اتای ټه وه یه که له کاتیکدا ناتوانیت

'epo l ' a-ri ' i came' ټه توانیت رسته ی ته و او سهره بوخو بیت.

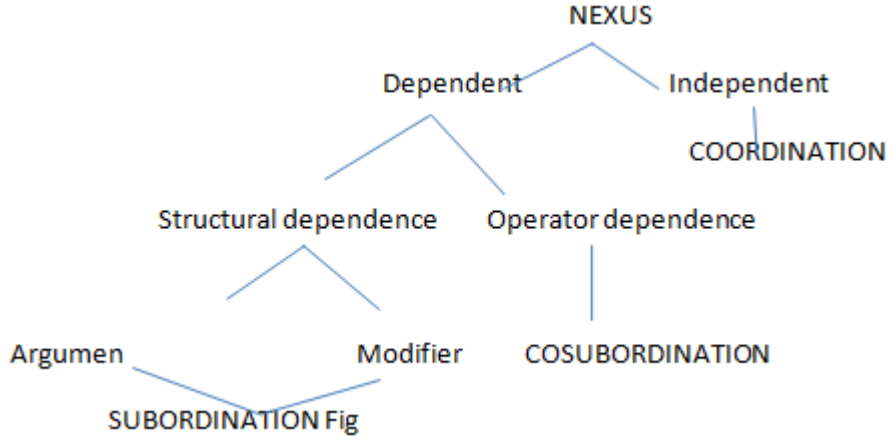
به ټه نیا بیت و پارسته ی یه که م به کرده کانی نواندن یه که س و کات به پارسته ی دووه م په یوه ست بووه. ټه م هاوتای شوټیکه وته یه ټه توانیت نیشانه ی ناهاوتای بیت و به لام له راستیدا پارسته ی یه که م شیوه ی پارسته یه کی ناهاوتای نییه. به هه مان شیوه له نمونه ی ده بیتریت، کردار له پارسته ی ناهاوتا خاوه نی نیشانه ی که س و کاته، به پیچه وانیه ی c)

که نیشانه ی په یوه نډی (because) به هو ی مؤرفیمی b کردار له پارسته ی سهره تا له نمونه ی

واتای پارستەى ناھوتای بە پارستەى سەرھەکیبە. لە کاتیکیدا مۆرفیمیکی لەو شیوہیە لە نابینریت. کەواتە ئەم جۆرە پیکھاتانە لەراستیدا لە جۆری پەییوہندی ھاوتای cنمونەى شوئیکەوتەن و کە تێیدا کەرەستەکان بە قەبارەى ھاوشیوہ بەیە کتر لە پەییوہندیەکی ھاوتای ئاسادا دەلکیتزین و بەلام خواوەنی پۆلەرەگەزى ریزمانى ھاوبەشن وەك (کات و

پرووکار). ئەم پەییوہندیە لەنیوان ئەم پیکھاتانەدا بە ھاوتای شوئیکەوتە دادەنریت. پۆلی گرنگ لە ریزمانی پۆل و نامازە دەبینیت. کەواتە ئەم ریزمانە سێ جۆر پەییوہندی (ھاوتای و ناھوتای و ھاوتای شوئیکەوتە) لە نیوان پارستەکاندا لە رستەى ئالۆز بەپیتویست دەزانیت. تایبەتمەندییەکی گرنگ کە ھۆکاری جیاوازی ھاوتای شوئیکەوتە لە ھاوتایە، (Olson:1981:29): پیکھاتەى ھاوتاییدا ھەر پارستەیک کردەى جیاوازی ھەبە: (کەواتە پەییوہندی ھاوتای شوئیکەوتە لە جۆرەکانی رستەى ئالۆزدا پەییوہندی ناھوتای ھەم لەجۆری کچی و ھەم لەجۆری پەراوتزی یان سەرباری نییە، بۆیە پیکھاتەیکە کە خواوەنی ئەم دوو جۆرە ناھوتایە نەبیت باشتەر ناوی ھاوتای شوئیکەوتەى لى بنریت. لەزمانی کوردیشدا وەکو زۆریەى زمانەکانی جیھان ئەم پەییوہندیە لە رستە ئالۆزەکانیدا بەدیناکریت.

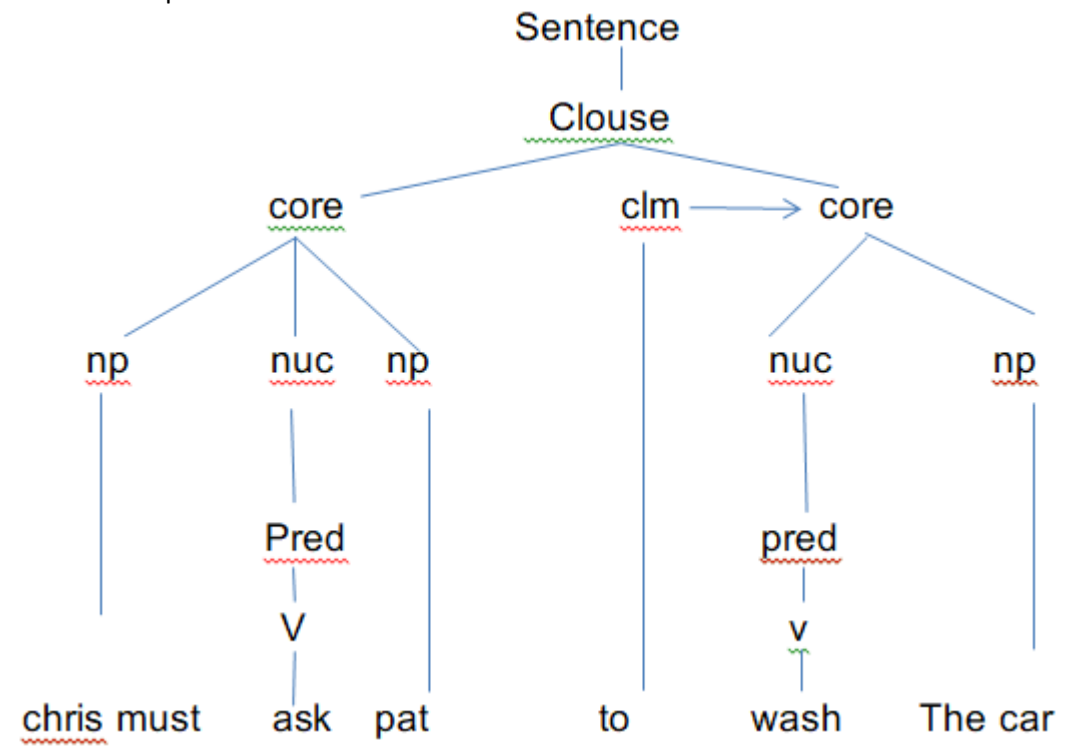
ئەم جۆرانەى پەییوہندی لەم ھیلکارییەى خواروہ دەخەینەرۆو:

ھیلکاریی ژمارە(1)

جۆرەکانی پەییوہندی (Moezzi-pour:2010:138)

2)- chris must ask pat to washThe car.

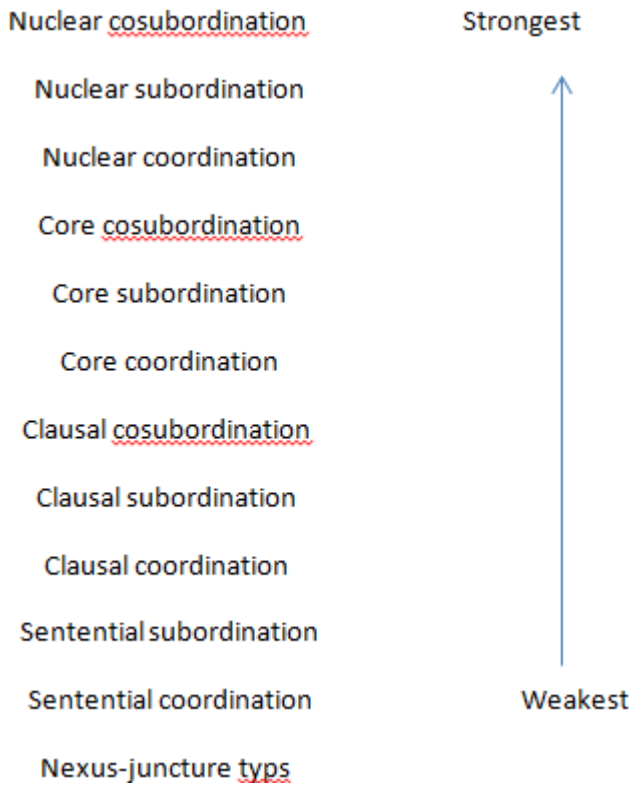

ھیلکاریی ژمارە(2)

- رستەییەکی ئالۆز لە زمانى ئینگلیزیدا کە ھاوتابوونی پارستە پیشان دەدات. (ھەمان سەرچاوە:139)
- سەبارەت بەرستە ئالۆزەکان دوو پرسبارى بنەرەتی ھەبە کە ھەموو تیۆریک دەبیت وەلامی بداتەوہ:
- 1- ئەو یەکانەى کە لە بونیادنانی رستەى ئالۆزدا بەشدارن، چین؟
  - 2- پەییوہندیەکانی نیوان یە کەکان لە بونیادنانەکاندا چین؟

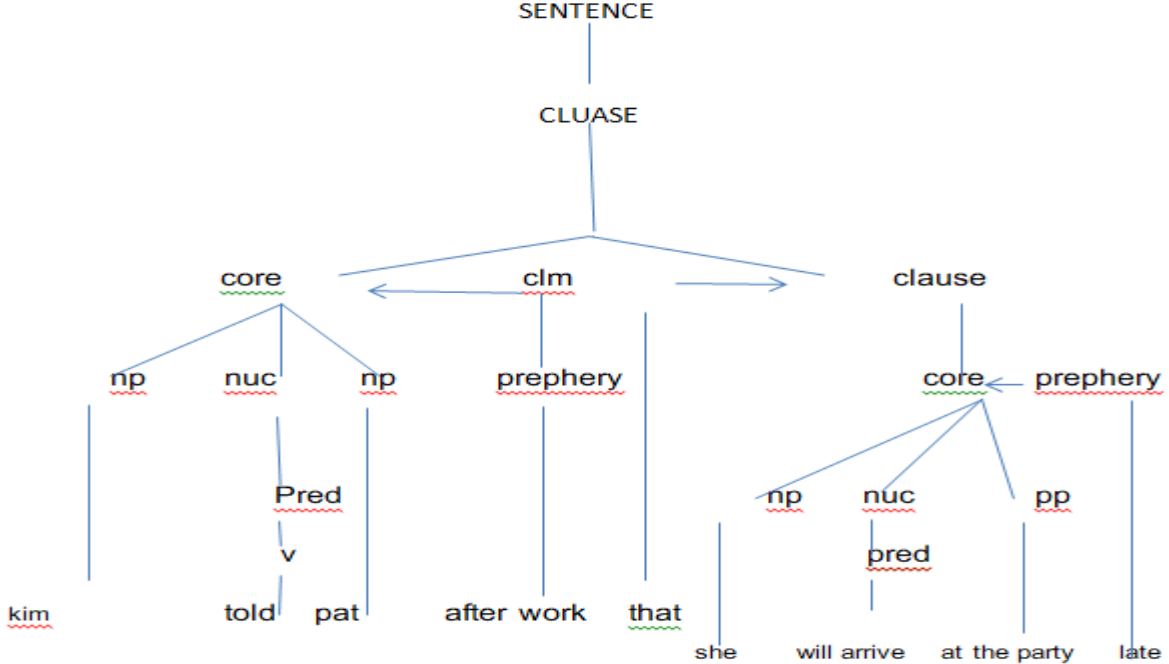
بهره‌تی بنه‌ماکانی بنیاتنانی رسته ئالۆزه‌کان بریتین له ناوک، ناوهند و پارسته. پرسپاره‌که سه‌بارهت به په‌یوه‌ندییه پیکهاته‌یه‌کانی نیتوان به‌که‌کان له رسته‌یه‌کی ئالۆزدا، به‌م شیوه‌یه کورت ده‌کرته‌وه:

تیکه‌لکردنی ئاسته‌جیاوازه‌کانی په‌یوه‌ندی (ناوکی، ناوهندی و پارسته‌یی) له‌گه‌ل سێ ئاسته‌که‌دا نو‌ئه‌گه‌ر بو‌جۆره‌کانی په‌یوه‌ندی-لکاندن ده‌خریته‌رو. به‌له‌به‌رچاوگرتنی رسته‌وه‌ک ئاستی په‌گرتنی به‌هێز نه‌گه‌ره‌کان بو‌دوانزه‌زیاد ده‌کات، هیچ‌کرده‌یه‌کی رسته‌یی بونی نییه له‌ئاستی ئه‌و رسته‌یه‌ی که ده‌توانیته‌هاوبه‌ش بکریته به‌هه‌مان رینکخستن پابه‌ندبوون به‌زمانیک که‌خاوه‌نی هه‌موو نه‌گه‌ره‌هه‌بووه‌کان بیته؛ بو‌نموونه ئینگیزی نو‌جۆری په‌یوه‌ندی-لکاندن پيشان ده‌دات.

Nexus-juncture types
 هینکاری ژماره (2)
 په‌یوه‌ندی لکاندن (Moezzi pour:2010:138)

(3) kim told pat after work that she will arrive at the party late.
 ئەم نمونه‌یه‌ی زمانی که‌رسته‌یه‌کی ئالۆزه‌ناهاوتابونی پارسته به‌هینکاری ده‌خه‌بهره‌و:

هینکاری ژماره (3)
 رسته‌یه‌کی ئالۆز له‌زمانی ئینگیزی‌دا که‌ناهاوتابونی پارسته پيشان ده‌دات

2/1_ (په یوه نډ Nexus و) (لکاندن Juncture) له رسته نالوژه کاند:

کاتیک بمانه ویت باس له رسته نالوژ بکهین بهیږی ریزمانی رول و ناماژه، سهرتا پښوخته هم چه مکهانه خوارهوه روونبکهینهوه که رولی سهره کی دهبین له دروستکرن و پیکهینانی رسته نالوژه کاند:

رسته نالوژ له ریزمانی رول و ناماژده له تیکه لوبونی سی ناستی ریزمانی، ناوکی و ناوهندی و پارسته پی پیک دیت. خانی په یوهندی هم به کانه له چه مکهدا به لکاندن - ناوده بریت.

JUNCTURE

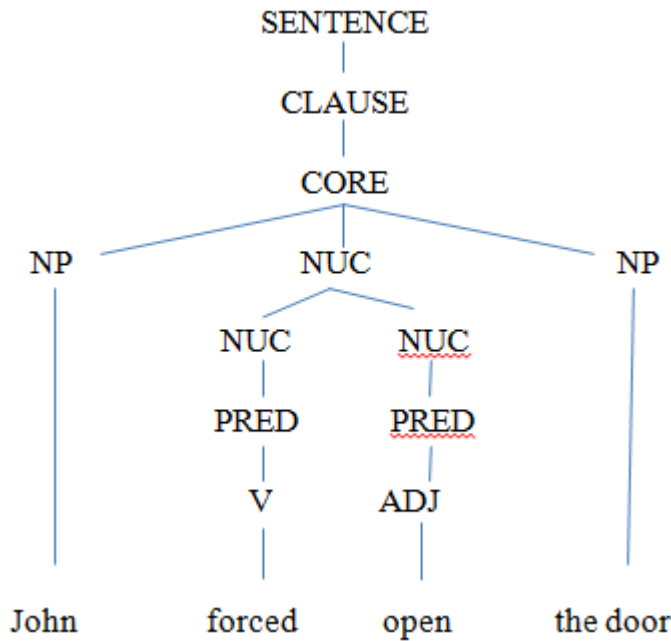
له لایه کی ترهوه په یوهندی واتای په یو دابو له نیوان په که سینتاکسی په کان لکیزاو به سی ناو ده بریت. Nexus ناستی ناوک و ناوهندی و پارسته به په یوهندی

تیکه لکردنی جوړه کانی لکاندن (ناوکی و ناوهندی و پارسته پی) و جوړه کانی په یوهندی توری که له زمانی فارسیدا به (پیوند شبکه ای) ناو ده بریت، که نه مانه (هاوتا و ناهاوتا و هاوتای شوینکه و ته)، نو ته گهر بو دروستکردنی په یوهندی شبکه پیوند، دیته ئاراهه (معزی پور: 1399:149). ههروه کو له هیلکاری ژماره (3) له به شه خستوماته روو.

1/2/1_ لکاندن ناوک:

له لکاندن ناوکیدا دو یان چهند ناوک، بو پیکهینانی په که ناوهندی پیکهوه ده به سترین هیچ کام له ناوکی پیکهوه به ستراو پیکهاته یی بابه تی سهره خو یان نییه و همویان له پال په کدا بو پیکهینانی پیکهاته یی کی بابه تی په که بو په که ناوهندی پیکهوه ده به سترین. وهک له نمونه یی ژماره (4) ده بریت.

4) John forced open the door.

هیلکاری ژماره (4)

په گرتی دو ناوکی سهره خو بو گوزاره په کی لیکدراو (vanvalin&lapola:1996:443)

وهک له هیلکاری ژماره (6) دا ده بین دو ناوکی سهره خو (Force و open) گوزاره په کی لیکدراویان پیکهیناوه. هم گوزاره له گه ل جیکه و ته یی بابه ته کانی (Door و John) له پیکهاته یی چپوهی پارسته، په که ناوهندی سهره خو و په که دانه پی پیک ده هین.

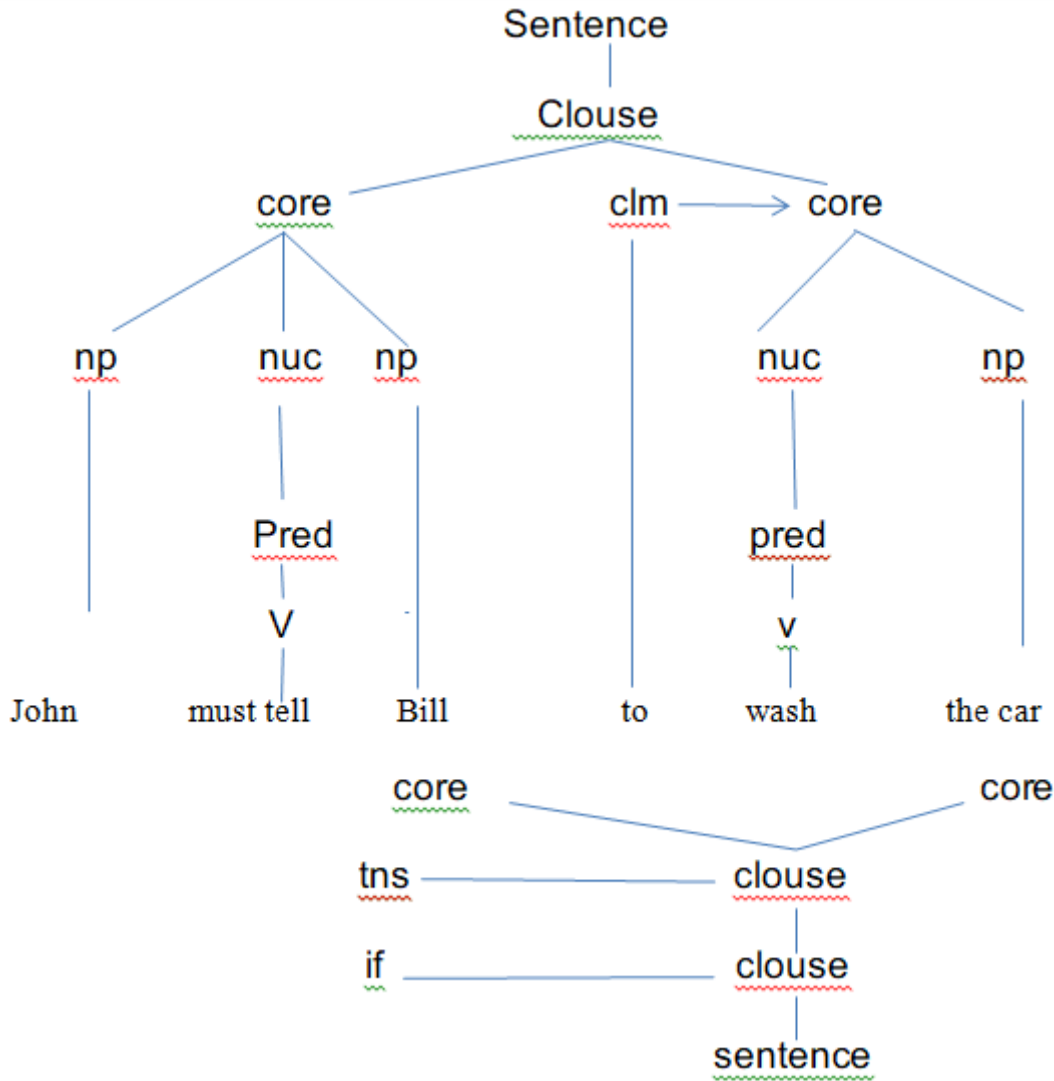
2/2/1- لکاندن ناوهندی:

له لکاندن ناوهندا دو یان چهند ناوهندی بو پیکهینانی پارسته په که په کده گرن. هم جوړه یی لکاندن به پیچه وانه یی لکاندن ناوک، په که ناوهندی ده توانیت پیکهاته یی بابه تی سهره خو یی هه بریت، به لام په که بابه تی واتای دابه شبو، مهرجی دروستبونی لکاندن ناوهندی ده بریت. هم بابه ته واتاسازییه نواندن ته نها له پیکهاته یی لوجیکیدا یی و توانای نواندن له پیکهاته یی (Bill چپوهی پارسته دا هه ردو ناوهندی بونیان نییه. وهک له هیلکاری ژماره (5) درده که ویت)

بابه تی واتاسازی دابه شبو له نیوان دوو ناوهندا، هه چنده به ته نها به ناو نیشانی بابه تی

سینتاکسی له پیکهاته یی چپوهی په که مین ناوهندی پیشان ده بریت.

5) John must tell Bill to wash the car.

هێنکاري ژماره(5)

لکاندنی دوو ناوه‌ند پێشان ده‌دات(معزی پور:1399:153).

3/2/1: لکاندنی پارسته:

له لکاندنی پارسته‌ییدا دو پارسته له سنوری رسته‌یه کدا له‌یهك ده‌درێن، به‌م شیوه‌یه: لکاندنی پارسته‌ی رسته .... (پارسته).....+(پارسته)....

4/2/1_ لکاندنی رسته:

لکاندنی رسته له رسته ئالۆز و لێکدراوه‌کاندا ده‌بیرێت، که له دوو رسته یان زیاتر پێک دێن و رسته‌کانیش واتای سه‌ربه‌خۆی خۆیان هه‌یه. به‌م شیوه‌یه: لکاندنی رسته‌ی ده‌ق.... (رسته).....+(رسته)....

symmetrical linkage لکاندنی ناوکی و ناوه‌ندی و پارسته‌ی، هه‌م‌ویان له‌جۆری (لکاندنی هاوچه‌شن)، چونکه له‌مانه‌دا به‌که‌ زمانیه‌یه‌ کسانه‌کان به‌یه‌که‌وه‌ ده‌لکێنرێن. به‌لام (دا‌ئه‌وه‌یه‌که‌ زمانیه‌یه‌ که‌ هاو‌ئاست asymmetrical linkage له (لکاندنی نایه‌کسان_ نین به‌یه‌که‌وه‌ ده‌لکێنرێن. بۆ نمونه ده‌توانرێت به‌ک پارسته و به‌یه‌که‌وه‌ بلکێندرێن). (مامه:2022:133)

3/1_ رسته‌ی ئالۆز له‌زمانی کوردیدا به‌ی رێزمانی رۆل و ئاماره:

رسته‌ی ئالۆز به‌و رسته‌یه‌که‌ ده‌وترێت، که زیاتر له رسته‌یه‌کیان تێدا‌یه و رسته‌یه‌کیان سه‌ره‌کییه و به‌لایه‌نی که‌مه‌وه رسته‌یه‌کی شوێنکه‌وتوو یان زیاتری له‌گه‌ندایه. یان رسته‌ی ئالۆز ئه‌وه‌ رسته‌یه‌که‌ له رسته‌یه‌کی سه‌ره‌کی و رسته‌یه‌کی شوێنکه‌وتوو پێکهاتوو، که هه‌ریه‌که‌یان رۆلی دیاریکراوی سینتاکسی خۆیان هه‌یه. باری شوێنکه‌وتنی رسته‌ی شوێنکه‌وتوو، به رسته‌ی سه‌ره‌کییه‌وه، به‌کۆمه‌له‌ هۆیه‌کی سینتاکسی په‌یوه‌سته، که له هه‌موان گرنه‌تر ئامرازی گه‌یه‌نهره، که ئه‌م ئامرازه ده‌چێته‌ ناو پێکه‌ینان و داره‌شتی رسته‌ی شوێنکه‌وتوو. (محمد ئەمین، 2015:64) به‌لام پێکهاته‌ی سینتاکسی پارسته له هه‌ر زمانیکدا به‌کێکه‌ له‌بابه‌ته‌ رێزمانیه‌ سه‌ره‌کییه‌کان. پێکهاته‌ی چێوه‌ی پارسته له‌م تێوره‌دا به‌شیکه‌ له پێکهاته‌ی سینتاکسی. پارسته پێکهاتوو له پێکهاته‌ی چێوه و زنجیره‌ په‌یوه‌ندییه‌ک، که پێکهاتوو له (ناوک، ناوه‌ند و په‌راویز). ناوک پێکه‌یت له‌گه‌زاره، هه‌روه‌ها ناوه‌ند پێکه‌یت له‌گه‌زاره و بابته‌کان. ئه‌م دوانه‌ به‌ یارمه‌تی به‌که‌ په‌راویزییه‌کان چێوه‌ی پارسته پێکه‌هێن. پارسته و چه‌مکی پارسته له‌ زمانی کوردیدا تا راده‌یه‌که‌ جیاوازه له‌ زمانی ئینگلیزی، به‌و پێیه‌ی، که له‌ زمانی کوردیدا وا پێناسه‌ کراوه: که پارسته رسته‌یه‌کی به‌نده و شوێنکه‌وته‌ی که‌ره‌سته‌یه‌کی تره، واته: شاپسته له‌ رووی سیمانتیکیه‌وه‌ له پارسته‌ ته‌واو تره. (سه‌رحاوه‌ی پێشوو: 65) که‌ره‌سته پێکه‌ینه‌ره‌کانی چێوه‌ی پارسته له رسته‌ی ساده‌دا رۆلی گرنه‌گ له‌ شیکردنه‌وه‌ی رسته لێکدراوه‌کاندا ده‌بینن. له رسته ساده‌کاندا به‌ک پارسته هه‌یه؛ ئه‌م پارسته‌یه‌ به‌ک ناوه‌ندی تێدا‌یه؛ ناوه‌نده‌که‌ به‌ک ناوکی تێدا‌یه و هه‌ر ناوکیکیش

یه کسانه به یه گوزاره ی سیمانتیکی. له کرده ی په یوه ندی کردندا رسته ناساده کان به کاره پینانیکي فراوانیان هه یه. ئەم جۆره رستانه زیاتر له پارسته یه کبان تیدایه. (مامه: 2022:131)

1/2_ په یوه ندی نیوان رسته ئالۆزه کان له زمانی کوردیدا به پێی ریزمانی رۆل و نامازه:

رسته ی ئالۆز که ههروه کو باسمانکرد، له دوو رسته یان زیاتر پیکدیت، ئەم رستانه ش سێ جۆر په یوه ندی له نیوانیاندا دروست ده بێت که (هاوتایی، ناهاوتایی، هاوتای شوینکه وته) ن. هه ره یه که له م په یوه ندی یانه ش له رسته ئالۆزه کاندا دابه شی چهند جۆرێک ده بن. ئەم دابه شکردنه مه رج نیه له هه موو زمانه کاندا وه کو یه که وابێت، له زمانی کوردیدا ته نها دوو جۆر له م په یوه ندی یه ده بێرێت. که ئەمانه ن:

1/1/2- په یوه ندی هاوتایی رسته ی ئالۆز له زمانی کوردیدا:

په یوه ندی هاوتایی ئەو په یوه ندی یه که له نیوان دوو توخمی یه کسان یان زیاتر له دوو توخم له وشه ی لیکدراو یان له فریز یان له رسته ی ئالۆز به سه ره یه که وه، که یه کیکیان دوا ی ئەوی تر ده که ویت دروست ده بێت. له م جۆره په یوه ندی یه دا هه رده م که ره سته ی سه ره کی ده که ویته سه ره تا و که ره سته ی لاوه کیش ده بێته ته واوکه ری (دیاره خه ری) و هه ردوکیشیان سه ره بخۆن، واته هه یچ به شیکیان تیدا پشت به به شیکي تر نابه ستیت. (فه ره ادی: 2003:93) بۆ نمونه هه ردووی فریزی ناوی بێت (فریزی ناوی لیکدراو) وه که نمونه ی ژماره (7_أ). یان هه ردوویان له ره گه زی پارسته بن وه که نمونه ی (7_ب) دا ده بێن

6) َأ خواردن و خواردنه وه له مانگی ره مه زان رێگه پینه دراوه.

هه ردووی فریزی ناوی (خواردن و خواردنه وه) هه ره یه که یان سه ره بخۆن و واتا که یان به ند نییه به یه که ره وه.

ب_ نانم خوارد ئینجا رۆشتمه ده ره وه.

هه ره یه که له م دوو رسته یه، له م رسته ئالۆزه ی (7_ب) ده بێن هه ره یه که یان واتای سه ره بخۆی خۆیان هه یه و ئەتوانرێت یه کیک له رسته کان به ته نها به کاربێت، واتای هه یچ یه کیکیان په یوه ست نییه به واتای ئەوی تر یانه وه و نابنه دیاره خه ری یه که تر، پۆیه ئەم په یوه ندی یه به په یوه ندی هاوتایی داده نریت.

په یوه ندی هاوتایی مه رج نییه هه میشه ئامرازی گه یاندنی له گه ئدا بێت. زۆریه ی زمانه کان خاوه نی بیکهاته کانی هاوتایی 3.

3-حرف ربط همپایه ساز _ شارسته ساز له زمانی فارسیدا ئەمانه ن: (و، یا، اما، لیکن، با، مثل، هم، نیز، هم...هم، چه...چه، خواه...خواه، اما، هنوز، ولی هنوز، بااین حال،...) حرف ربط پیرو ساز پارسته ساز (که، اگر، تا، بااین حال، چون، چونکه، وقتی که، به منظور اینکه، به شرط، به شرط اینکه، تاینکه، با اینکه، اگر، زیرا، زیرا که،...)

له زمانی کوردی ئامرازی گه یه نهر ئەمانه ن (و، ش، یش...یش، هه م...هه م، نه...نه، یا، یان...یان، چ...چ، ئەمجا، اینجا، که چی، به لām، ئەگینا،

ده نا،... (مجد: 2009:36)، (که، بۆئه وه ی، تا، چونکه، ئەگه ره، بۆیه) (ابراهیم، 1986:53)

ئامرازی گه یه نهر، رسته یه که ده گه یه نیتته رسته یه کی تر، ئامرازی لیکده ر دوو رسته بیکه وه گریده ده ن (خلیل، 2012:27)

7) نانم خوارد، قاپه کانم شۆرد، گسکیشم دا.

ده بێن په یوه ندی هاوتایی له نمونه ی (8) دا به پێ ئامرازی گه یه نهر به کارهاتوو. به لām ئەم جۆره یان له نویسیندا فاریزه له نیوان رسته کاندا داده نریت له جیاتی ئامرازی گه یه نهر. له کاتی قسه کردنیشدا زۆریه ی کات ئەم جۆره ئاخاوتنانه وه له لایه ن ره گه زی می به کاردیت.

1/1/1/2_ جۆره کانی په یوه ندی هاوتایی له رسته ئالۆزه کاند:

سه باره ت به جۆره کانی په یوه ندی هاوتایی رسته ی ئالۆز ده توانریت له م جۆره په یوه ندی یه دا دوو یه که ی زمانی هاوچه شن به یه که وه بلکیتزین، که له تیۆره که دا پیکدیت له: (لکاندن ناوی، ناوه ندی، پارسته یی و رسته یی)، به لām له زمانی کوردیدا سێ جۆر په یوه ندی هاوتایی هه ن، واته: (هاوتابوونی ناوی)،

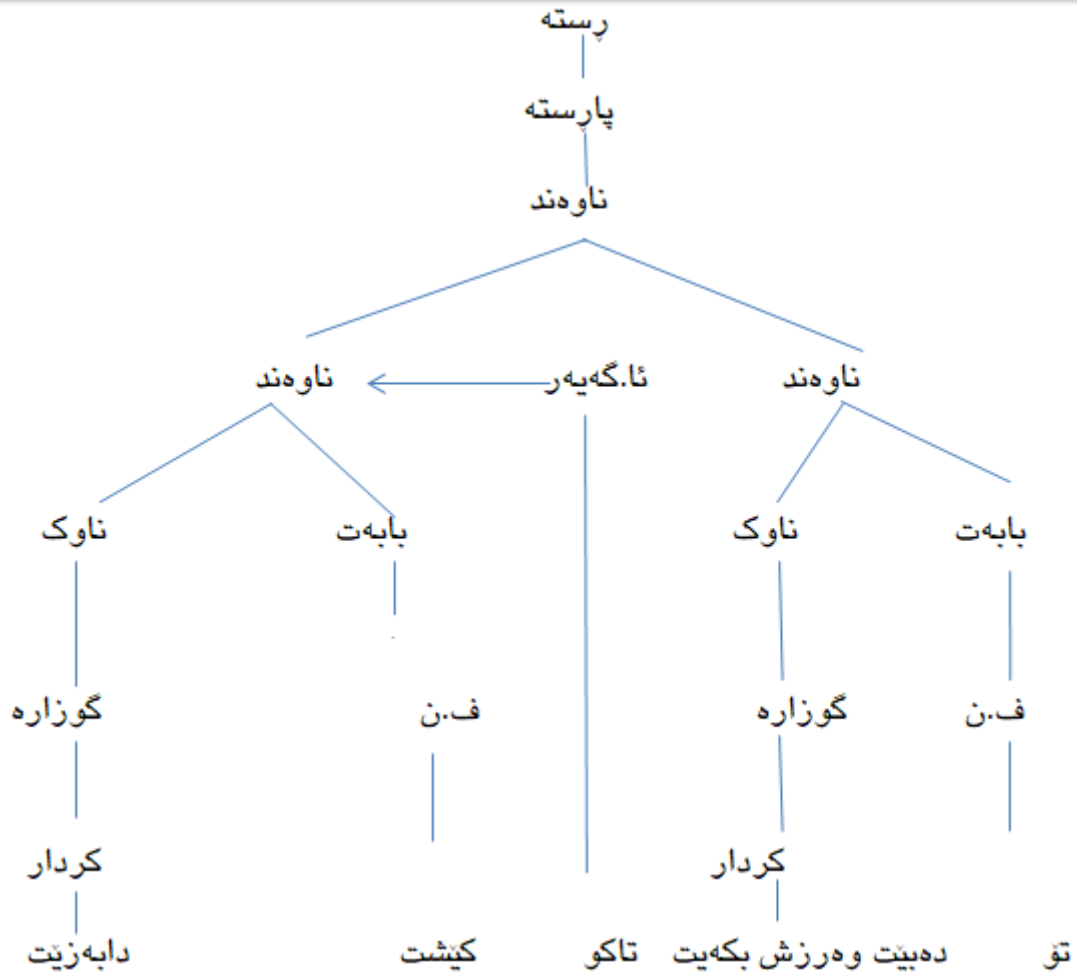
له زمانی کوردیدا نییه، ته نیا له ئاستی (ناوه ن، پارسته و رسته) دا ئەم په یوه ندی یه ده بێریت (مامه: 2022:133):.

1/1/1/2-هاوتایی ناوه ندی:

له complementizer هاوتایی ناوه ندی (هاوتا ده بێت، وه که له م نمونه یه دا core coordination) ئەو رستانه ده گرتته وه، که تیایدا (ناوه نده کان) رێگه ی ئامرازی گه یه نهر ده ره که ویت.

8)-تۆ ده بێت وه رزش بکه یه تا کو کیشته دابه زیت.

ئەم نمونه یه یه که پارسته و دوو ناوه ندی تیدایه، ناوی هه ره یه که له ناوه نده کان کرداریه که له رێگه ی ئامرازی گه یه نهری (تا کو) به یه که وه به ستراون. له هیلکاری ژماره (6) ئەم هاوتابوونی ناوه ندی یه پیشان ده دریت:

هیلکاری ژماره (6)

هاوتابونی ناوهند

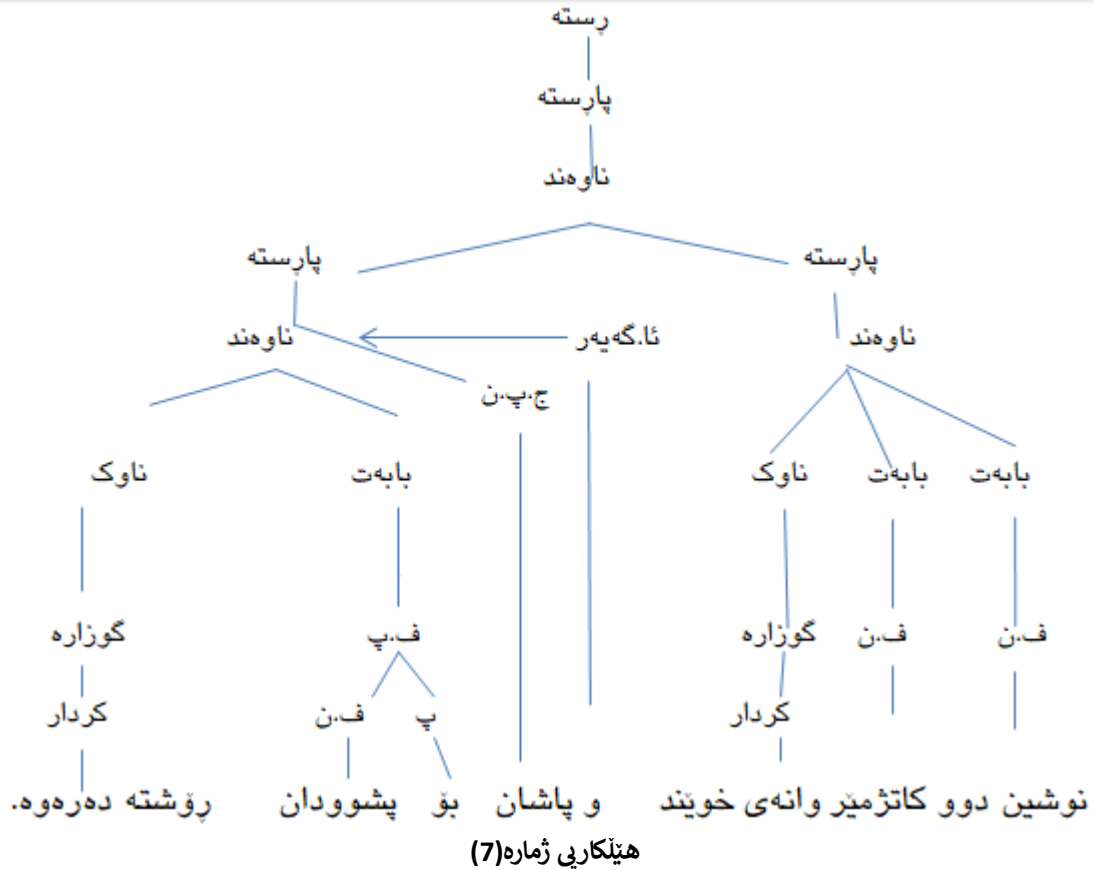
ههروهك له هیلکاری ژماره (6) دا دهبیت وهرزش بکهیت، کرداری (دهبیت وهرزش بکهیت) و (دابەزیت) له ئاستی (ناوهند) دا له رینگه ی ئامرازی گهیهنهری (تاكو) بهیه کهوه بهستراون، ئاراسته ی سههمه که له هیلکاریه که ی سهروه دا چۆنیتی په یوهندی نیاوان دوو ناوهند دهخاته روو. به واتای ئهوه ی که ناوهندی ژماره ی 1 به ناوهندی ژماره 2 پیکه وه په یوهندیان ههیه.

2/1/1/1/2-هاوتایی پارسته یی:

دوو پارسته **clausal coordination** جۆری دووهم له په یوهندی هاوتایی پارسته بهیه کهوه هاوتا دهبن. لهم جۆره هاوتابوونه دا دوو پارسته دهبنه هاوتای یه کتر و له رینگه ی ئامرازه گهیهنهره کانی وه کو (و، به لام و یان) بهیه کهوه په یوهست ده کرین. (عهلی: 2003: 9). وهك لهم نمونه یه دا دهرده که ویت:

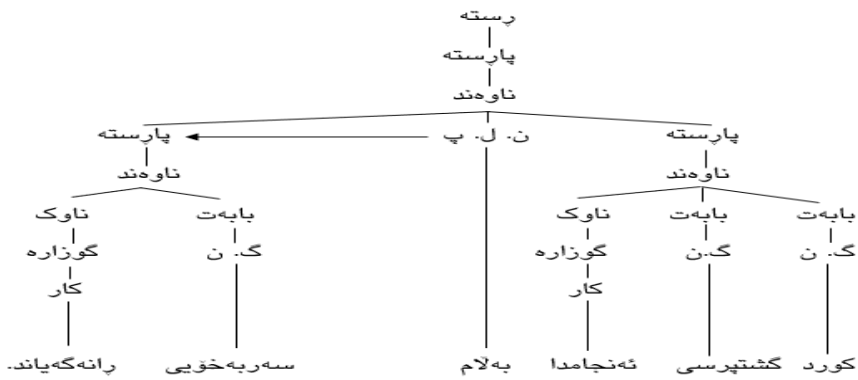
(9) نوشین دوو کاتژمیر وانه ی خویند و پاشان بۆ پشوودان رۆشته دهره وه.

پەيوەندی هاوتای پارستە لەرستە ی ئانۆزدا

لەم هێلکارییە ی سەرەوہدا دەبینین دوو پارستە هاوتای یە کترین و لەرێگە ی ئامرازی گە یەنەری (و) بە یە کەوہ گرتدراون یە کە ی (پاشان) جیگای پێش ناوەندی بۆ خۆ ی گرتووە. (10) کورد گشتپرسی ئە نجامدا، بە لām سەر بە خۆ ی رانە گە یاند.

هێلکاری ژمارە (8)

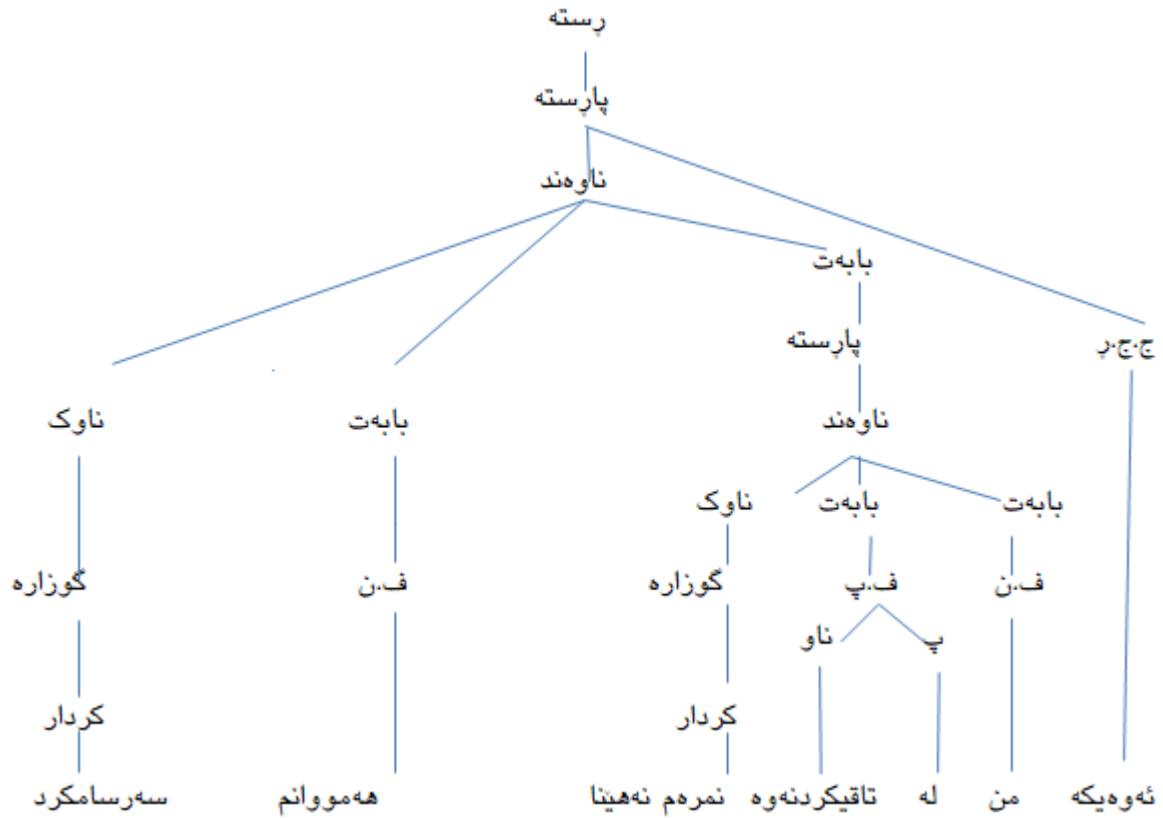
نواندی درەختی رستە ی هاوتابوونی پارستە ی بە هۆ ی ئامرازی گە یەنەری (بە لām) (مامە: 2022:136)

3/1/1/1/2- هاوتابوونی رستە ی:

لە هاوتابوونی رستە ییدا دوو رستە ی تەواو دەبنە هاوتای یە کتر، هەر یە کێک لەم رستانە پێویستە (ج. ج. ر) یان (ج، ج، چ) ی هە ییت. هەر چە نده ئە م جۆرە پە یوەندییە لە زمانی کوردیدا بە کارهێنای زۆریان نییە، بە لām لە گە ل ئەو هە شدا رستە ی لەم چە شە نە دەبینرێن، بە تاییبە تی (وہ لāmی رستە ی پرسیری)، دە کړیت وە کو هاوتای رستە یی لیکدەریتە وە. (هە مان سەر چاوە: 137) بۆ نمونە:

(11) أ-پ/ مامۆ ستایان و خویندکاران بە تە مای چین؟
 ب- و/ لە راستیدا مامۆ ستایان دویتێ بایکوۆی خویندنیان راگە یاند و خویندکارانیش ئە مرۆ چاوە رپێ مامۆ ستایانن.
 نواندی درەختی رستە ی ژمارە (11) بە م شپۆ یە:

هینکاری ژماره (10)

ناهاوتابونی ناوهندی

له‌م نمونه‌یه‌دا (ئه‌وه‌ی که من له تاقیکردنه‌وه نمره‌م نه‌هینا) به‌پێی رێزمانی دێرین له‌ئێرکی بکه‌ری کرداری (سه‌رسامبوون) ده‌رده‌که‌وت. به‌پێی رێزمانی رۆل و ناماژه‌ ئهم به‌شه له‌ ئێرکی (بابهت) بۆ به‌شی (ناوه‌ند) ده‌بێت.

2/1/2_ ناهاوتابی ناوهندی سه‌رباری:

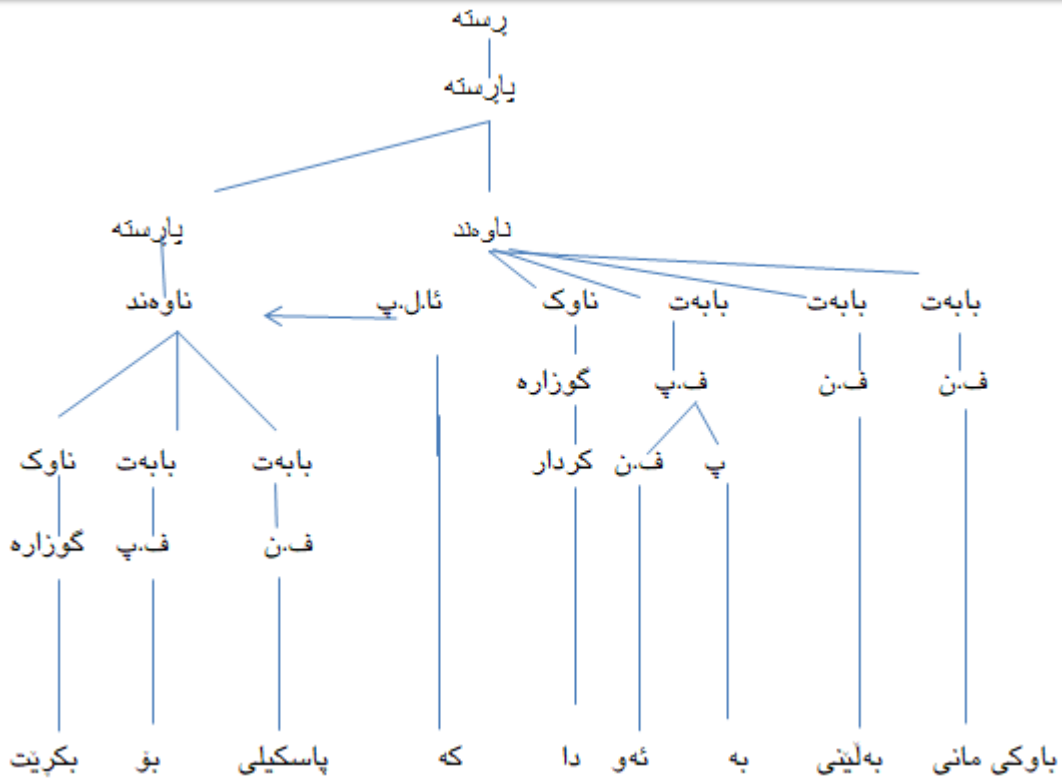
له‌م جۆره په‌یوه‌ندییه‌دا ناهاوتابونی ناوهندی سه‌رباری، پارسته‌ی شوێنکه‌وته بۆ به‌شی ناوه‌ند زیاد ده‌کریت و به‌گشتی (ad_core subordination) کاتی ئه‌مانه نیشان ده‌دات.

بۆ نمونه له‌ رسته‌ی ژماره (13) دا پارسته‌ی (هه‌رکه گه‌یشتمه ماله‌وه) کاتی کاری (هاتن) دیاریده‌کات. ئهم پارستانه به‌شێوه‌ی شوێنکه‌وته‌ی بۆ به‌شی ناوه‌ند زیادکراون. هه‌روه‌کو له‌ هینکاری ژماره (11) دا خراوته‌روو.

(13) هه‌رکه گه‌یشتمه ماله‌وه، میوانه‌کان هاتن.

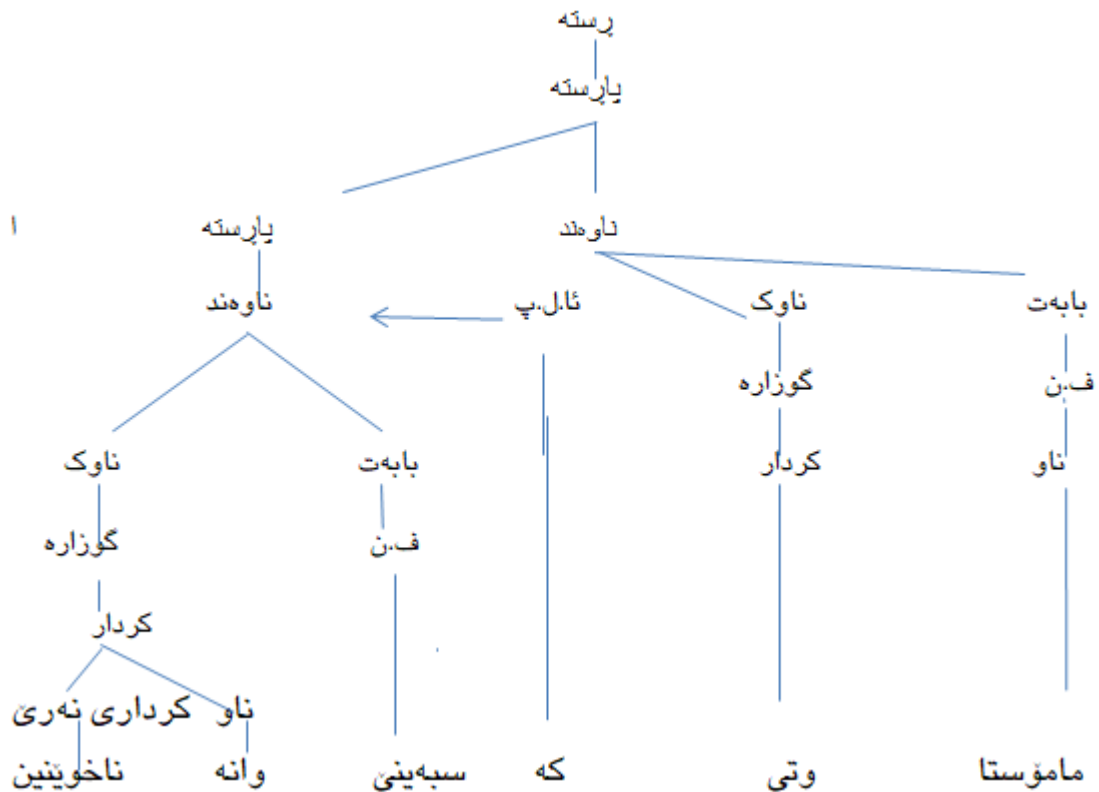

هینکاری ژماره (13)
ناهاوتابوونی پارسته

(16) ماموستا وتی، که سبهینی وانه ناخوینین.

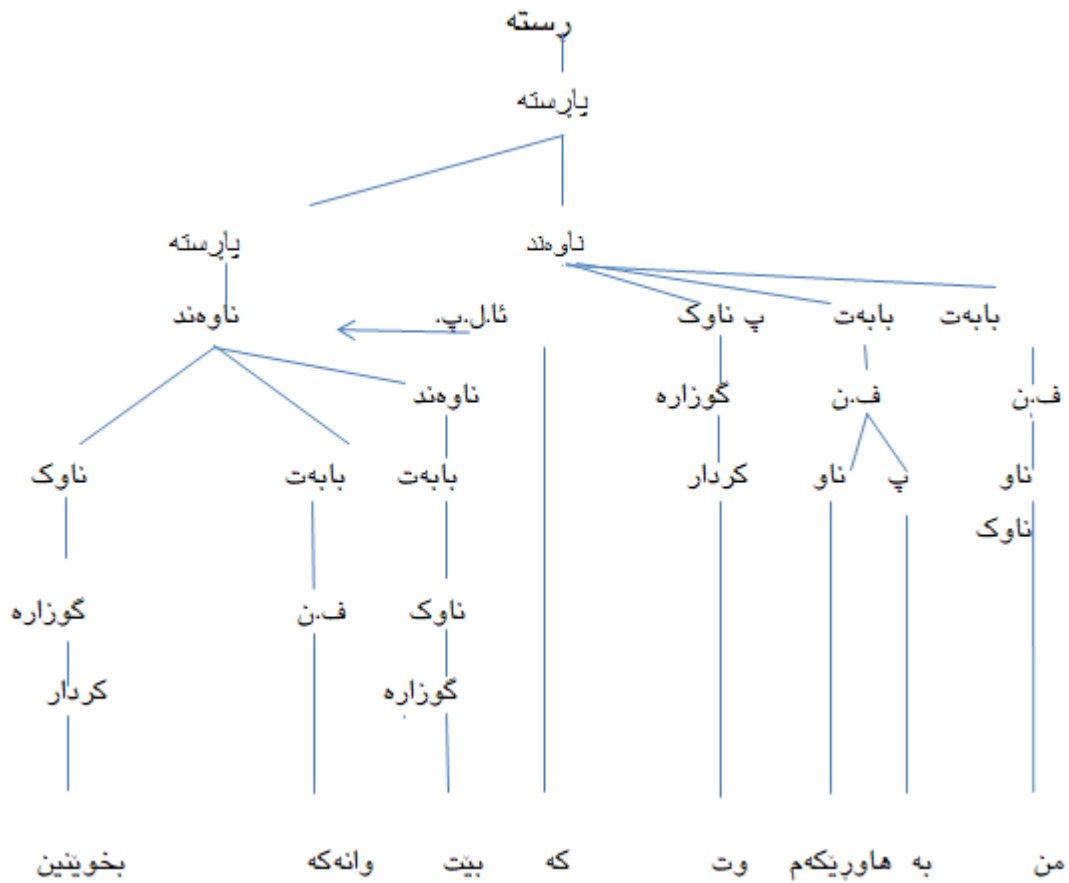

هینکاری ژماره (14)

په یوهندی ناهاوتایی پارسته

بویه ده توانین بلین ئه و نمونانهی که له سه ره وه باسمانکرد، پیکدین له رسته یه کی ناوکی (سه ره کی) و رسته یه کی شوینکه وته پی، به لام هه ندیک نمونه ی تر له زماندا ده بیترین، که له رسته یه کی ناوکی و دوو رسته ی شوینکه وته پی پیکدین. به واتایه کی تر رسته ی دووهم، که رسته یه کی شوینکه وته ییه، رسته یه کی شوینکه وته ی هه یه. یاخود هه ردوو رسته شوینکه وته وه که به هۆی ئامرازی لیکده ره وه لیکده درین. (وحیدیان و عمرانی، 1389: 116).

(17) من به هاوړیکهم وت، که بیت وانه که بخوینین.

هینکاری ژماره (15)

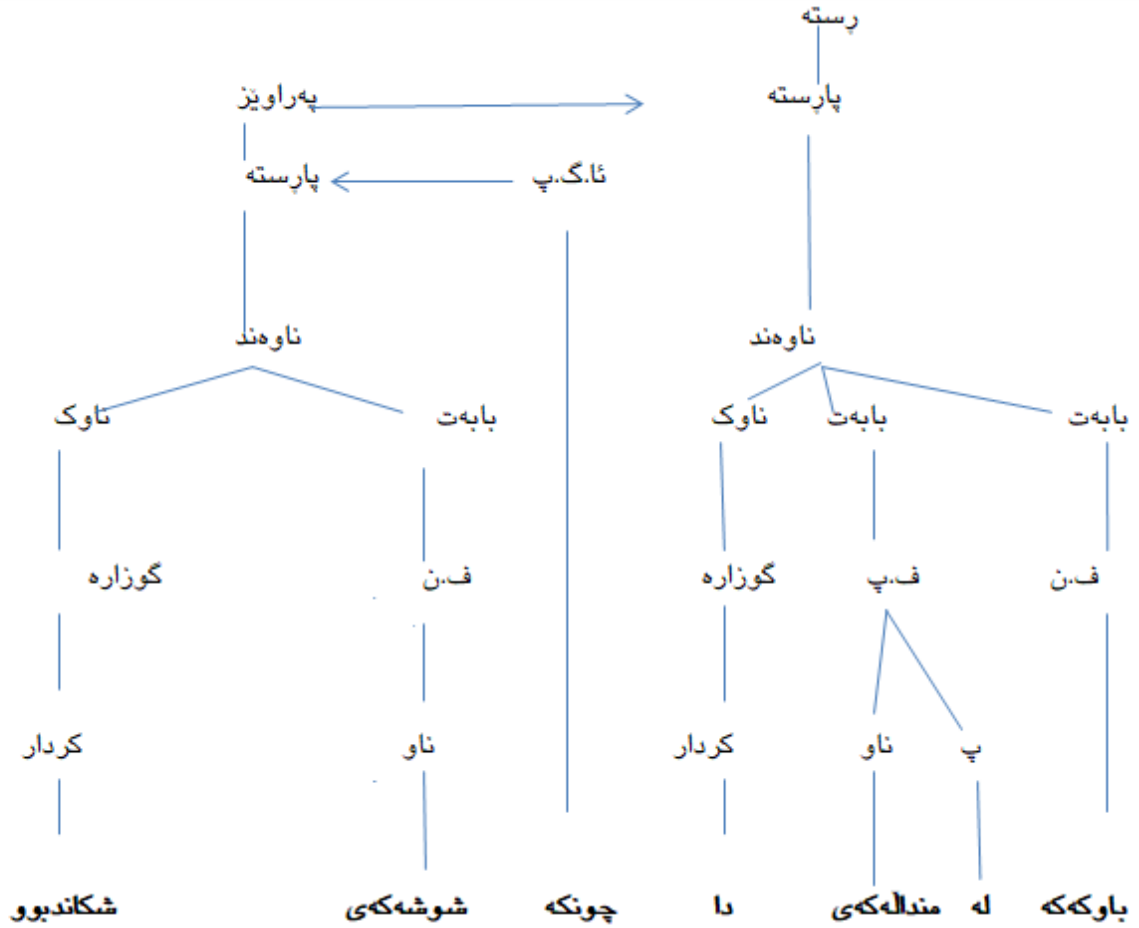
ناهاوتابوونی پارسته له گهل شوینکهوتهی شوینکهوته

5/1/2_ ناهاوتایی پارستهی سه‌رباری:

پارسته ناهاوتاکان (ad_clausal subordination ناهاوتایی پارستهی سه‌رباری) به‌گشتی به‌شیوهی راسته‌وخۆ له پارستهی سه‌ره‌کی جیگیر نابن و رۆڤی وه‌سف کردنیان هه‌یه و پارستهی ئاوه‌لکرداری و په‌یوه‌ندین، واته زیاتر کرداری ناو رستهی سه‌ره‌کی روونده‌که‌نه‌وه.

[له‌بهر ئه‌وه‌ی شوشه‌که‌ی شکاندبوو. [18] باوکه‌که له منداله‌که‌ی دا

له‌م نمونه‌یه‌ی سه‌ره‌وه‌دا پارسته‌ی په‌راویزی، دیارخه‌ریکه که بۆ پارسته‌ی سه‌ره‌کی زیادکراوه، به‌شیوه‌ی راسته‌وخۆ به پارسته‌ی سه‌ره‌کی تیکه‌ل نابن). پارسته‌ی ناهاوتای په‌راویزی، خاوه‌نی ئامرازی ناهاوتاسازین وه‌کو(چونکه، له‌بهر ئه‌وه‌ی،...). له‌م نمونه‌یه‌ی سه‌ره‌وه‌دا پارسته‌ی شوینکه‌وته (چونکه شوشه‌که‌ی شکاندبوو) هۆکاری رودانی کرداری پارسته سه‌ره‌کیه که روونده‌کاته‌وه. له‌بهر ئه‌وه‌یه به ناوینیشانی سه‌رباری یان چتیه بۆ ناوه‌ند له‌بهرچاو ده‌گیریت.

هینکاری ژماره (16)
 ناهوتایی پارستهی سهباری

6/1/2-ناهوتایی رستهیی:

، لهم جۆره ناهوتاییبه دا، پارستهی **Sentential Subordination** ناهوتایی رستهیی شوینکهوته له سه ره تادا دیت و ده بیته مه رج بۆ روودانی رسته سه ره کییه که و رستهی سه ره کی ده بیته وه لامی رسته شوینکهوته که. (19) نه گهر نه مرۆ کاتم هه بیته، نامهیهك بۆ نهو دهنووسم.

- 6_ حسنلوئی، حسین رهسول پور، 1388، بر رسی جملات مرکب در زبان فارسی بر پایه‌ی نظریه‌ی دستور زبان نقش و ارجاع، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده زبان و علوم انسانی.
- 7_ معزی پور، فرهاد، 1399، دستور نقش و ارجاع و دستور شدگی شواهدی از معین، شدگی در فارسی، مجله زیانشناسی و گویشهای خراسان، دانشگاه مشهد فردوسی، شماره 3.
- 8_ نژاد، مجد پهلوان و حسنلوئی، حسین رسول پور: (1391خ)، جملات مرکب در زبان فارسی تحلیلی بر پایه نظریه دستور نقش و ارجاع، زیانشناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره اول، صفحه 1-
- 9_ نجفی، پریسا، 1396، ساخت اطلاع و ردیابی مرجع در جملات مرکب فارسی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، دانشکده ادبیات، زبانها و تاریخ.
- 10_ مجد، شهلا حمید، 2009، بررسی تطبیق آرایش سازه‌ها در زبانهای فارسی و کردی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه صلاح الدین/اربیل، رشته زبان فارسی
- 11_ کامیار، تقی وحیدیان و عمرانی، غلامرضا: (1389خ)، دستور زبان فارسی 1، چاپ دوازدهم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- 12- Olson, Michael L. (1981). Barai Clause Junctures: Toward a Functional Theory of Interclausal Relations. Ph.D. dissertation, Australian
- 13- ROBERT D. VAN VALIN, JR, 2016, SYNTAX STRUCTURE, MEANING AND FUNCTION STATE UNIVERSITY OF NEW YORK AT BUFFALO
- 14_ Farhad Moezzi-pour, 2010, CLEFT CONSTRUCTIONS IN PERSIAN A ROLE AND REFERENCE GRAMMAR ANALYSIS, for the degree of Master of Arts
- 15_ Robert.van valin, Jr., 2005, Advances in Role and reference grammar , Exploring the syntax–semantics interface. Cambridge: Cambridge University Press
- 16_ R. Van Valin, & LaPolla, R. 1997. Syntax: Structure, Meaning & Function. Cambridge: Cambridge University Press.
- 17_ Fernandez-Vest, M. M. J. & R. D. Van Valin (eds.) (2016). Information Structuring of Spoken Language from a Cross-linguistic Perspective.